

УДК 343.9

Т. Корнякова, докторант Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України

До питання особливостей походження екологічної злочинності в Україні

Проблема походження (детермінації) злочинності визнана центральною в теорії кримінології, оскільки від її розуміння та розв'язання залежить досягнення головної мети кримінології, якою є наукове обґрунтування рекомендацій щодо запобігання злочинності. Одночасно ця проблема є й найбільш складною та такою, що не знайшла свого остаточного вирішення не лише з об'єктивних, а й із суб'єктивних причин. По-перше, детермінація будь-якого суспільного феномену, а отже, й злочинності, є складною, багаторівневою, комплексною та зачіпає чимало суспільних відносин, процесів, які є предметом багатьох суспільних наук. За таких умов розв'язання проблеми детермінації потребує знання основ детермінації суспільних процесів, утворень, суспільної діяльності, які наводять філософія та психологія, а також соціологія та соціальна психологія¹. По-друге, в теорії кримінології висловлено безліч концепцій щодо обумовленості існування і відтворення злочинності через різні методологічні підходи і посилки, з яких виходять автори та прихильники цих концепцій².

Необхідно відзначити, що питання особливостей походження злочинності, у тому числі й екологічної, завжди перебувають у центрі уваги вчених і практиків. Вагомий внесок у вирішення складних питань обумовлювання екологічних злочинів внесли такі вчені, як С. В. Клименко, В. К. Матвійчук, Б. Б. Тангієв, О. Ю. Юрченко та ін. Однак проблеми походження саме екологічної злочинності в сучасних умовах

---

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. – Кн. 1: Теоретичні засоби та історія української кримінологічної науки / А. П. Закалюк. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – С. 184.

² Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голина, О. Г. Кальман, О. В. Лисодед ; за ред. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – С. 29.

суспільного життя Української держави ще не були предметом самостійного дослідження. Але ж розв'язання цієї проблематики є вельми важливим, особливо з огляду на те, що рівень злочинності у сфері довкілля за неповних десять років збільшився на 65,3 %. Подібне зростання кількісних показників екологічної злочинності є наслідком відсутності на сьогоднішній день дійових засобів впливу на детермінаційний комплекс витоків цього різновиду злочинної поведінки. Це зумовлює необхідність аналізу особливостей криміногенних чинників злочинності проти навколишнього природного середовища.

Пристаюючи до дослідження проблеми особливостей походження злочинності у сфері навколишнього природного середовища, підкреслимо її спричинюваність основними детермінантами злочинності загалом. Тому в теорії кримінології детермінанти злочинності у сфері довкілля пояснюються перш за все тими протиріччями, що притаманні суспільним відносинам, які визначають сутність, характер та процес взаємодії людини і природи, а, отже, й процес природокористування¹. Такі протиріччя існують між людиною, як часткою природи та природою як системою; між можливостями суспільства, держави, регіону щодо використання навколишнього природного середовища, його пізнання та суспільними потребами; між соціальним положенням (формою власності) природних ресурсів і тими способами їх освоєння, що склалися в суспільстві на певний час; між суспільством, соціальною групою та індивідумом як самостійними суб'єктами природокористування та природоохорони; між різними цілями окремих суб'єктів природокористування і природоохорони². Основні з цих протиріч останніми роками обумовлені тими негативними процесами, які супроводжують соціально-економічні перетворення, що відбуваються в державі. За умови несприятливого (екстенсивного) економічного розвитку вони утворюють стійкі передумови для неправомірної та часом злочинної поведінки у сфері навколишнього природного середовища³.

Перше таке найбільш узагальнене протиріччя полягає у самому факті виділення людей із біосфери у суспільство, яке й протистоїть

¹ Дубовик О. Л. Причины экологических преступлений / О. Л. Дубовик, А. Е. Жалинский / отв. ред. О. С. Колбасов ; АН СССР, Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1988. – С. 93–94.

² Право природопользования в СССР / Н. И. Краснов, Г. А. Аксененко, Г. С. Башмаков и др. ; отв. ред. И. А. Иконникова ; АН СССР, Ин-т государства и права. – М. : Наука, 1990. – С. 27–29.

³ Криминология : учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : Издат. гр. ИНФРА-М – НОРМА, 1997. – С. 522–523.

системі навколишнього природного середовища. Суспільство, людина, навіть за дуже прискіпливого та суворого дотримання найбільш науково виважених і обґрунтованих правил природокористування, негативно впливає на той прийнятний баланс (порушуючи його), що встановлений у тому чи іншому об'єкті природного середовища. Тобто у самому процесі нормального природокористування закладені відомі передумови злочинності у зазначеній сфері. Подібні негативні наслідки невимірно зростають за умови недбайливого та необачливого ставлення до встановлених правил використання, охорони і відновлення природних ресурсів, здійснення діяльності щодо природокористування небезпечними засобами чи з порушенням встановлених законом нормативів¹.

На загальносоціальному рівні екологічна злочинність зумовлена тими ж соціальними, економічними, політичними, ідеологічними, правовими, психологічними тощо чинниками, які детермінують злочинність загалом. На поширеність злочинності у сфері екології негативно впливає та несприятлива соціально-економічна ситуація в державі, що спричинена економічною та фінансовою кризою та супроводжується спадом виробництва, банкрутством підприємств, збільшенням безробіття, бідності, загостренням ситуації із дотриманням Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини відповідно до ратифікованих міжнародних договорів.

У виступі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Н. Карпачової «Стан дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини» у Верховній Раді України 10 грудня 2008 р. наголошувалося на тому, що із дотриманням міжнародних стандартів саме за Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права в Україні існують найгостріші проблеми. Зокрема, Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав зазначив, що перехід держави-учасниці до ринкової економіки негативно вплинув на реалізацію та здійснення прав, передбачених у Міжнародному пакті, призвів до високого рівня бідності переважної більшості населення. На переконання Н. І. Карпачової, саме бідність є брутальним порушенням прав людини, і через неї унеможлиблюється реалізація всіх інших прав. Було підкреслено, що проблема бідності була офіційно визнана на державному рівні лише після привернення уваги до цієї

¹ Курс кримінології: Особлива частина : підручник : у 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, М. І. Мельник та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – Кн. 2 ; відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 125.

проблеми Представництва ООН в Україні та Омбудсмана. В основі проблеми бідності в Україні, де існують розвинуті промисловість і сільське господарство, де високий рівень освіченості населення, лежить насамперед бруталне порушення прав більшості членів українського суспільства на доступ до ресурсів, до національного багатства. Рівень заробітної плати більшості працюючих у країні не може забезпечити навіть мінімальних потреб їх сімей, а близько 1,5 млн найманих працівників отримують заробіток нижче прожиткового мінімуму¹.

До особливих передумов злочинності в аналізованій сфері обґрунтовано відносять існуючі традиції природокористування, що історично склалися протягом багатьох століть та успадковуються прийдешніми поколіннями. За цими традиціями полювання на диких тварин і птахів, риболовля, видобування загальнопоширених корисних копалин, заготівля деревини, а отже, й порубка лісу, збирання лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід тощо приймаються як дозволені засоби забезпечення власних потреб у паливі, продуктах харчування, лікарських засобах, будівельних матеріалах тощо².

Таке ставлення до навколишнього природного середовища, природних ресурсів, особливо з боку мешканців села, за нинішніх часів додатково посилюється їх належністю до найбільш уразливих верств населення з високим рівнем бідності. За результатами нашого дослідження, серед обставин, які були визнані чинниками встановлених по справі злочинних дій проти довкілля, загальна питома вага такої ознаки, як відсутність постійної роботи та заробітку, становила 46,3 % (серед винних у незаконному зайнятті рибним, тваринним або іншим водним добувним промислом цей показник дорівнює 49,1 %, а серед тих, що незаконно видобували корисні копалини, — аж 53,4 %, тобто кожна друга особа; разом із тим лише 1,1 % таких осіб виявлено серед винних у незаконному полюванні).

Також високою є питома вага аналізованих злочинів, які були вчинені через те, що наявні низькі заробітки не забезпечували винним та їх сім'ям: а) прожиткового мінімуму (23,8%; серед винних у незаконному зайнятті рибним, тваринним або іншим водним добувним про-

¹ Виступ Уповноваженого Верховної Рди України з прав людини Ніни Карпачової на представленні у Верховній Раді України Спеціальної доповіді «Стан дотримання Україною міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини» 10 грудня 2008 року // Голос України. – № 23 (4523). – 2009. – 10 лют.

² Кримінологія : учебник / Г. А. Аванесов, С. М. Иншаков, С. Я. Лебедев, Н. Д. Эриашвили ; под ред. Г. А. Аванесова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2005. – С. 443.

мислом — 31,2 %); б) задоволення інших елементарних життєвих потреб — у навчанні, розвитку таланта, лікуванні, створенні сім'ї тощо (15,9 %; при незаконній порубці лісу — 22,6 %).

Отже, наведені дані дозволяють дійти невтішного висновку, що переважна більшість таких злочинів вчинюються через матеріальну скруту винних осіб. Це є особливістю у походженні даного виду злочинності.

Разом із тим зазначена згубна традиція щодо природокористування може отримати й інше забарвлення. Вчинення таких злочинів приваблює винних «легким» приробітком, «швидким» доходом та високою прибутковістю, тобто можливістю одержати значні прибутки. Саме такі обставини були визнані чинниками вчинення 13,3 % аналізованих злочинів (при незаконному видобуванні корисних копалин така обставина фігурувала у 14,8 % кримінальних справ, а при незаконній порубці лісу — у 16,3 % справ).

Нерідко такі злочини вчинюються не просто з мотивів задоволення елементарних побутових потреб, а й з метою збагачення (у генеральній вибірці остання зафіксована у 7,4 % кримінальних справ про незаконну порубку лісу, 7,6 % — про незаконне видобування корисних копалин та у 25,0 % — про безгосподарське використання земель). Така злочинна діяльність має хижацький характер та додатково обумовлюється не лише наявністю широкого попиту на природні цінності, добути браконьєрським способом, а й існуванням «чорного ринку», спроможного забезпечити збут будь-якої кількості незаконно добутих природних цінностей¹.

Живучість наведеної згубної традиції щодо природокористування пояснюється також дефектами громадської ідеології, недоліками ідеологічної роботи в суспільстві. На превеликий жаль, забезпечення належної охорони довкілля та природних ресурсів не визнається однією з основних складових державної ідеології, а отже, фактично не відчувається державна підтримка екологічної ідеології. Засоби масової інформації, що зорієнтовані на комерційний інтерес, поки що дуже мало уваги приділяють пропаганді державної ідеології у сфері навколишнього природного середовища².

¹ Криминология : учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – М. : Юрист, 1995. – С. 384–385.

² Криминология : учебник / Г. А. Аванесов, С. М. Иншаков, С. Я. Лебедев, Н. Д. Эриашвили ; под ред. Г. А. Аванесова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2005. – С. 447.

На даний час в Україні утвердилася система поглядів, яка несе в собі яскраво виражені деформації суспільної свідомості щодо відносин із природою, а саме: явна переоцінка можливостей людини пізнавати закони функціонування довкілля та оптимально впливати на них; хибна думка про невичерпність природних ресурсів та здатність їх повної регенерації; орієнтація на сумнівні пріоритети у сфері взаємодії людини і природи; байдуже ставлення до екології і природоохоронного законодавства тощо. Загальна недооцінка значення природи у житті людини та важливості охорони природного середовища призвела до того, що ця проблема уявляється не головною, а другорядною¹.

За результатами нашого дослідження, свідченням вираженої деформації суспільної свідомості щодо відносин із природою на індивідуальному рівні є правовий нігілізм винних. Але якщо такий загальний показник дорівнює 17,4 % (тобто приблизно кожний шостий злочин, вчинений у сфері навколишнього середовища, був обумовлений правовим нігілізмом винної особи), то незаконне видобування корисних копалин пов'язане із таким чинником у 22,5 % випадків, забруднення або псування земель — у 33,3 %, а безгосподарське використання земель — аж у 47,9 %.

Слід також підкреслити, що правовий нігілізм винних осіб зумовлений перш за все саме особистим низьким культурним, освітнім та професійним рівнем (71,3 %). Найвищим цей показник є серед винних у забрудненні або псуванні земель (87,2 %) та у безгосподарському використанні земель (80,0 %), хоча і в інших випадках корисливого посягання на природні ресурси він також є значним. Так, при незаконному зайнятті рибним, тваринним або іншим водним добувним промислом цей чинник був визнаний за 68,6 % кримінальних справ, незаконному видобуванні корисних копалин — 70,0 % та незаконній порубці лісу — 70,8 %. Разом із тим часто нігілістичне ставлення винних осіб до встановлених правил природокористування й охорони природних ресурсів було обумовлене низьким культурним, освітнім та професійним рівнем батьків, членів сім'ї, осіб із близького оточення (28,7–31,4 %).

Особливістю походження екологічної злочинності є те, що неосвічене ставлення людини до навколишнього природного середовища пояснюється також і обмеженими можливостями людства, сучасної

¹ Криминологія : учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – М. : Юрист, 1995. – С. 381–382; Курс криминології: Особлива частина : підручник: у 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, М. І. Мельник та ін. ; за заг. ред. О. М. Джузи. – Кн. 2 ; відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Юрінком Інтер, 2001.– С. 127–128.

науки щодо виявлення, пізнання повною мірою причинно-наслідкових зв'язків у природних та біологічних системах, неспроможністю передбачити характер і справжні обсяги шкідливих наслідків таких феноменів людської активності, як науково-технічна революція, урбанізація тощо. Тісний зв'язок між злочинністю у сфері навколишнього природного середовища та наведеними соціальними процесами визначається такими двома факторами. По-перше, чим вищим є рівень зазначених процесів, тим із більшою кількістю небезпечних, навіть шкідливих технологій, матеріалів тощо вони пов'язані. По-друге, виходячи з-під контролю людства, вони призводять до руйнування навколишнього природного середовища, моралі, духовності¹.

Специфічною складовою причинного комплексу аналізованих злочинних проявів виступають і ті недоліки та протиріччя, що спостерігаються у сфері господарської діяльності. Не останню роль у поширенні даних злочинів при здійсненні цієї діяльності відіграють, з одного боку, недостатність коштів у вітчизняних виробників для забезпечення екологічної безпеки виробничої діяльності, сільського господарства, транспорту, видобувної галузі тощо, а з другого — ухилення від підвищення собівартості продукції за рахунок запровадження на виробництві екологічного устаткування. Вплив названих чинників значно збільшується внаслідок поширеності в господарській діяльності принципу — досягти успіху за будь-яку ціну².

В юридичній літературі обґрунтовано доводиться, що поширеність та збільшення злочинності у сфері довкілля стимулює недосконалість нормативно-правової бази у сфері господарювання і будівництва (велика кількість відсилочних норм, невідповідність між різними правовими актами та нормами, відсутність механізму їх реалізації тощо). Підкреслюється й те, що суттєву шкоду запобіганню злочинності у сфері навколишнього природного середовища спричиняє поширена практика, за якої державні органи, ухвалюючи ті чи інші рішення, рідко узгоджують їх із природоохоронними органами, хоча прийняття таких рішень без попередньої екологічної експертизи є порушенням чинного законодавства. Такі, на перший погляд, незначні відхилення від вимог нормативних актів призводять до хаотичного будівництва підприємств, приватних будинків, руйнування природно-заповідного

¹ Криминологія : учебник / Г. А. Аванесов, С. М. Иншаков, С. Я. Лебедев, Н. Д. Эриашвили ; под ред. Г. А. Аванесова. – 3-е изд., перераб и доп. – М. : ЮНИТН – ДАНА, 2005. – С. 442.

² Там само. – С. 444–445.

фонду тощо. Основний недолік у сфері господарювання полягає у тому, що законодавче регулювання суспільних відносин орієнтоване здебільшого на усунення негативних наслідків господарської діяльності, а не на їх запобігання, що не виправдано ані з економічної, ані з екологічної точок зору¹.

Ефективності запобігання злочинності проти довкілля заважають також недоліки, протиріччя та неузгодженості організаційно-правового забезпечення діяльності щодо державного контролю за станом дотримання правил використання, охорони й відновлення природних ресурсів. Характерно, що ці прорахунки спостерігаються практично на всіх етапах здійснення такої діяльності, починаючи від її законодавчого регулювання та закінчуючи факторами реагування на встановлені причини злочинної поведінки. За результатами нашого дослідження, недоліки законодавчого регулювання діяльності щодо протидії злочинності у зазначеній сфері визнано чинниками злочинних проявів у 19,4 % справ аналізованої категорії. Якщо до цієї кількості злочинів додати ще 10,7 % таких, що були обумовлені недоліками іншого нормативно-правового регулювання, то доходимо висновку, що майже кожний третій злочин у сфері довкілля (30,1 %) спровокований недоліками нормативно-правового регулювання.

Саме прорахунки нормативно-правового регулювання сприяють вчиненню корисливих злочинів у сфері навколишнього природного середовища: незаконного зайняття рибним, тваринним або іншим водним добувним промислом (20,1 %), незаконної порубки лісу (20,6 %), незаконного видобування корисних копалин (21,2 %).

На вчинення певної частини екологічних злочинів позначилися недоліки у роботі державних органів, установ, громадських організацій, пов'язаної із виконанням функцій контролю та реагування на правопорушення при використанні, збереженні та відновленні природних ресурсів. Найбільше претензій висловлено до роботи державних органів, установ, громадських організацій щодо запобігання правопорушенням у галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури (у 19,3 % кримінальних справ). Цей показник є дещо вищим у справах про корисливі злочини у сфері навколишнього природного середовища (19,6 %), у тому числі при незаконній порубці лісу (19,5 %), незаконному зайнятті рибним,

¹ Курс кримінології: Особлива частина : підручник : у 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, М. І. Мельник та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – Кн. 2 ; відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 128.

тваринним або іншим водним добувним промислом (20,2 %), незаконному видобуванню корисних копалин (20,4 %).

Помітною особливістю у походженні екологічної злочинності є те, що приблизно однакову кількість зауважень висловлено стосовно роботи державних органів, установ, громадських організацій щодо відтворення та забезпечення належної охорони та захисту довкілля й природних ресурсів (у 15,2 % кримінальних справ) та контролю за раціональним та ефективним використанням природних ресурсів (15,1 %). Такі недоліки частіше сприяли незаконній порубці лісу (15,5 %), незаконному видобуванню корисних копалин (15,9 %), незаконному зайняттю рибним, тваринним або іншим водним добувним промислом (16,7 %) та незаконному полюванню (17,2 %).

Недоліки державного і громадського контролю за раціональним та ефективним використанням природних ресурсів визнані чинниками незаконної порубки лісу (15,1 %), незаконного зайняття рибним, тваринним або іншим водним добувним промислом (15,4 %), незаконного видобування корисних копалин (17,5 %) тощо.

Чинниками злочинних проявів проти довкілля визнано також недоліки у роботі державних органів, установ, громадських організацій щодо контролю за дотриманням вимог екологічної безпеки (13,3 %). При цьому при господарському використанні земель цей показник склав 15 %, при незаконному видобуванні корисних копалин — 15,8 %, при незаконній порубці лісу — 16,1 % та аж 44,4 % — при забрудненні або псуванні земель.

Наведені вище зауваження щодо недоліків у роботі по забезпеченню належного додержання законодавства у сфері довкілля адресовано конкретним центральним органам виконавчої влади та їх органам на місцях. Наприклад, недоліки у діяльності Міністерства охорони навколишнього природного середовища України (Мінприроди) та його органів на місцях визнано чинниками забруднення або псування земель (25,9 %), а також знищення або пошкодження лісових масивів чи умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду (26,7 %). Безгосподарському використанню земель (40,0 %) та забрудненню або псуванню земель (33,3 %) сприяли недоліки у діяльності Державної агенції по земельних ресурсах України та його органів на місцях. Недоліки у діяльності Державного комітету лісового господарства України та його органів на місцях визнано чинниками незаконного полювання (40,6 %) та незаконної порубки дерев і чагарників (22,3 %). Проррахунки у ді-

яльності Державного комітету рибного господарства України та його органів на місцях сприяли незаконному полюванню (29,7 %) та незаконному зайняттю рибним, тваринним або іншим водним добувним промислом (31,8 %).

Отже, недоліки у діяльності тих або інших центральних органів виконавчої влади та їх органів на місцях впливають на вчинення конкретних злочинів проти екології (залежно від сфери діяльності). Разом із тим прорахунки у діяльності правоохоронних органів, місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування відбилися на вчинення усіх без винятку аналізованих злочинів. При цьому переважний вплив на дану категорію злочинів чинять недоліки у діяльності правоохоронних органів (у 17,1 % кримінальних справ). На другому місці за ступенем сприяння вчиненню таких злочинів — органи місцевого самоврядування (9,2 %). Криміногенний вплив недоліків у діяльності місцевих органів виконавчої влади визнано незначним (5,6 %).

Досить високою є залежність між недоліками у діяльності правоохоронних органів та зумовленістю вчинення екологічних злочинів. За результатами дослідження встановлено, що зазначені недоліки сприяли вчиненню одної шостої частини корисних посягань (17,3 %), у тому числі 16,2 % незаконних занять рибним, тваринним або іншим водним добувним промислом, 16,9 % незаконних полювань, 35,9 % незаконних видобувань корисливих копалин.

Суттєвим є вплив недоліків у діяльності місцевих органів виконавчої влади на забруднення або псування земель (18,5 %) та незаконне видобування корисних копалин (14,9 %). Недоліки у діяльності органів місцевого самоврядування найчастіше сприяють незаконному полюванню (20,3 %), безгосподарському використанню земель (20 %) та забрудненню або псуванню земель (18,5 %) тощо.

За результатами дослідження також встановлено такий специфічний чинник, як недостатнє використання у запобіганні аналізованій злочинності кримінально-процесуальних засобів, тобто використання вимог статей 23 (виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину) 23¹ і 23² (винесення окремої ухвали, постанови про вжиття заходів щодо усунення таких причин і умов) КПК України. Зазначимо насамперед, що першість у виконанні вимог зазначених статей КПК утримують слідчі органів внутрішніх справ і прокуратури (61,9 % кримінальних справ). Незначною у цій роботі є участь прокурорів (2,7 %) та органів дізнання (1,3 %). При цьому незадовільною має бути визна-

на робота судів (лише по 1 % кримінальних справ, що були розглянуті в судах, виносилися відповідні рішення). Отже, по 33,7 % кримінальних справ розглядуваної категорії при провадженні дізнання, попереднього слідства і судового розгляду не були виявлені причини й умови, які сприяли вчиненню злочину. Ще вищим є цей негативний показник по кримінальних справах про незаконну порубку дерев і чагарників (33,9 %), безгосподарське використання земель (35 %), незаконне зайняття рибним, тваринним або іншим водним добувним промислом (40,5 %) тощо. У справах щодо корисливих посягань на природні ресурси цей показник дорівнює 34,2 %.

Ефективність застосування кримінально-процесуальних засобів запобігання екологічній злочинності залежить також від рівня та якості реагування відповідних державних органів, громадських організацій або посадових осіб на подання, окремі ухвали чи постанови про вжиття заходів щодо усунення причин й умов, які сприяли вчиненню злочину. На жаль, судова практика за цією категорією справ є не дуже втішною. По-перше, за результатами дослідження встановлений факт ненадходження повідомлень (навіть із порушенням термінів, встановлених статтями 23¹ і 23² КПК України) про вжиття необхідних заходів на 29,5 % відповідних процесуальних документів, що дає підстави стверджувати про фактичне їх залишення без реагування. Ще вищою є питома вага процесуальних документів, що залишилися без відповіді, винесені за результатами досудового розслідування або судового розгляду справ про корисливі посягання на природні ресурси (29,8 %), незаконну порубку дерев і чагарників (30,3 %), незаконне зайняття рибним, тваринним або іншим водним добувним промислом (31,1 %), незаконне полювання (32 %).

По-друге, незадовільним визнано реагування відповідних державних органів, громадських організацій та посадових осіб на 13,0 % зазначених процесуальних документів. Несприятливою є ситуація щодо якості реагування на причини й умови, що сприяли незаконному видобуванню корисних копалин (13,9 % таких повідомлень оцінено як незадовільні), незаконній порубці лісу (14,4 %) та незаконному полюванню (15,2 %).

Отже, якщо до загальної кількості кримінальних справ, за результатами досудового слідства чи судового розгляду яких не внесено подання, не винесено ухвали чи постанови про вжиття заходів для усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, додати ще й ті справи, за якими відповідні процесуальні документи були залишені

без реагування, то «коефіцієнт корисної дії» кримінально-процесуальних засобів усунення відповідних причин та умов фактично є невисоким.

Наприкінці зазначимо, що створення ефективної системи протидії екологічній злочинності припускає глибоке знання природи й особливостей криміногенних чинників, що обумовлюють існування та відтворення даних злочинних проявів.

Корнякова Т. Детермінація преступлений против окружающей природной среды

Статья посвящена теоретическому анализу факторов детерминации преступности в сфере окружающей природной среды. В статье рассматриваются уровни детерминации указанных преступлений, приводятся показатели удельного веса тех либо иных факторов существования и воспроизводства преступлений против окружающей природной среды.

Ключевые слова: преступления против окружающей природной среды, детерминация, причины и условия, органы прокуратуры.

Korniyakova T. The determination of crimes against the natural environment

The article is devoted the theoretical analysis of factors of determination of criminality in the field of natural environment. The levels of determination of the such crimes are examined in the article, indexes of specific gravity of factors of existence and reproduction of crimes against the natural environment are brought.

Keywords: crimes against the natural environment, determination, reasons and cause, organs of public prosecutor.